

Tibor Rutar

Thomas Piketty: Kapital v 21. stoletju. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2015. 768 strani (978-961-01-3831-0), 36, 96 EUR

Verjetno ne pretiravam, če rečemo, da je kapitalizem ena glavnih analitičnih osi, okoli katere se vrtita sociologija in ekonomija. To ne pomeni, da se sociologija in ekonomija ukvarjata zgolj s kapitalizmom, njegovimi mehanizmi, vzroki, posledicami in pojavi. A motimo se, če mislimo, da kategorija kapitalizma – ali, nekoliko manj natančno, kategorija modernosti – ne leži v osrčju obeh ved, vsaj kot stalna (kontrafaktična) referenčna točka. Če to drži, je precej nenavadno ali celo škandalozno, da je kapitalizem, kot sta ga razumeli ekonomija in sociologija v preteklosti in kot ga razumejo nekatere vidnejše sodobne ekonomske in sociološke paradigme – denimo neoklasična sinteza v ekonomiji ter newebrovska in konstrukcionistična sociologija –, velikokrat definiran na negotov oziroma nespecifičen način. Bralk in bralcev te revije verjetno ni treba posebej prepričevati, da to počnejo masikateri ekonomisti, ki o kapitalizmu pravzaprav raje sploh ne govorijo, ampak namesto tega uporabljajo bolj nevtralne izraze, denimo »industrijska/postindustrijska družba«. Vendar tudi sociologi, najslavnejše Max Weber, niso povsem zgledni, ko govorijo o kapitalizmu in kapitalu. Obe kategoriji pogosto enačijo s širitvijo trgov in urbanih središč, s poglobljanjem delitve dela, razvijanjem tehnologije in kopičenjem bogastva. V nekem smislu to seveda ni problematično, saj je kapitalizem res povezan z vsemi temi pojavi. Problematično pa je, ker so na tej ravni splošnosti vsi ti pojavi prisotni tudi v nekapitalističnih družbah – gre torej res za specifično *kapitalistične* pojave? – in ker je točna vzročna povezava med, recimo, širitvijo trgov in kopičenjem bogastva na eni strani ter kapitalizmom na drugi redko jasna. Ali razraščanje trgov povzroča kapitalizem ali obratno? Ali je kopičenje bogastva nujni ali je nemara tudi zadostni predpogoj za vznik kapitalizma? Če je cvetoča komercialna dejavnost eden glavnih kapitalističnih znakov, ali so bile antične trgovske družbe kapitalistične?

Francoski ekonomist Thomas Piketty na prvi strani svojega razvpitega dela *Kapital v 21. stoletju* pravi, da nam v knjigi ponuja »nov teoretski okvir za globlje razumevanje temeljnih mehanizmov«, ki se tičejo kapitala, kapitalizma, neenakosti in moderne ekonomske dinamike. Na tej teoretski podlagi (in s pomočjo svojih empiričnih izsledkov) kasneje predstavi dva »temeljna zakona kapitalizma« (str. 73 in 208) in »bistveno protislovje kapitalizma« (str. 739). Skratka, če naslov njegove knjige ni dovolj jasno sporočal, da se bo ukvarjal s kapitalom in kapitalizmom, nam to ob branju postane zelo kmalu povsem jasno. Pikettyjev namen je v luči zgornjega odstavka vznemirljiv. Tu imamo ekonomista, ki izrecno zavrača marksistične in druge radikalne, izrecno protikapitalistične sentimente, hkrati pa na dolgo in brez sramu piše o kapitalizmu, kapitalu in neenakosti. Progressivni kritiki kapitalizma, ki ne marajo sektaške obskurnosti, v katero je običajno potopljena radikalna protikapitalistična levica, bi morali biti precej navdušeni nad »fenomenom Piketty« – in povečini tudi so.

Vendar vse ni tako enostavno. Piketty kmalu po uvodnem poglavju naznani, da bo besedilo poenostavil tako, da bo izraza »kapital« in »premoženje« uporabljal kot sopomeniki (str. 67). »Materialni in finančni kapital,« pravi, »ki ga v knjigi imenujem preprosto ‚kapital‘, obsega vse oblike premoženja, ki jih ima posameznik (ali skupina posameznikov) načeloma lahko trajno v lasti, prenese lastništvo teh oblik premoženja na druge osebe ali jih menja na trgu« (str. 66). Na prvi pogled se to verjetno ne zdi kaj več kot priročna, nedolžna propedeutična bližnjica, ki bo olajšala razumevanje njegove argumentacije, a v resnici je zelo problematično iz vsaj dveh razlogov.

Prvič, Piketty s to potezo pravzaprav močno spodreže svoj osrednji cilj napisati razpravo o posebej *kapitalistični* obliki neenakosti in rasti. Namreč, kot kasneje ugotavlja tudi sam, tako splošna definicija kapitala nima nobene posebne zveze s kapitalističnimi družbami zadnjih nekaj stoletij, ki so nasledile predmoderne ali zgodnjemoderne fevdalne, absolutistične in tributarne družbe.

Pikettyjev kapital-kot-premoženje obstaja *od nekdanj*: obstaja »v vseh civilizacijah« in vključuje tako »orodja in obdelavo kmetijskih površin (z ogradami, namakanjem, izsuševanjem itd.) kot tudi prve oblike stanovanjskih prostorov (jame, šotori, kolibe itd.)« (str. 269). Piketty tako nima teorije *kapitalistične* oblike premoženjske neenakosti, kapitalizem pa *ipso facto* projicira nazaj v davno preteklost in ga naturalizira, ovekoveči.

Drugič, Pikettyjeva vseobsegajoča definicija kapitala vpliva na njegove empirične izsledke. To je pomembno, saj svoje definicije kapitala nikjer sistematično ne zagovarja pred drugimi, bolj ozkimi in nemara ustrežnejšimi definicijami, s katerimi bi prišel do drugačnih empiričnih izsledkov – denimo do izsledkov, da v kapitalizmu profitna mera tendenčno pada, ne raste, in da je ta padec eden ključnih strukturnih vzrokov za sekularno stagnacijo, ki pesti današnji svet in o kateri vse več govorijo celo tako eminentni ekonomisti, kot je Larry Summers. Njegova empirija torej ni tako samoumevna in nedolžna, kot se lahko zdi.

Piketty navkljub svoji vseobsegajoči, nadzgodovinski definiciji kapitala govori o »temeljnih zakonih kapitalizma« in o »osrednjem protislovju kapitalizma«, s čimer sporoča, da so nekatere družbe (kapitalistične) zelo drugačne – *temeljno* drugačne – od drugih (nekapitalističnih). Ta historistična poteza je dobrodošla, vendar žal ni uspešna. Njegov »prvi temeljni zakon kapitalizma« je, kot pravi sam, zgolj tautologija (definicija), »ne zakon«, in to tautologija, »konstrukcija, veljavna vedno in povsod« (str. 213). Njegov »drugi temeljni zakon kapitalizma«, ki pravi, da če je stopnja varčevanja večja od stopnje ekonomske rasti (tj. rasti produktivnosti) in rasti prebivalstva, razmerje med kapitalom in dohodkom narašča, se prav tako ne zdi posebej zgodovinsko omejen in s tem zares *kapitalističen*. Navsezadnje tudi Pikettyjevo »osrednje protislovje kapitalizma«, $r > g$, po katerem profitna mera prehitava stopnjo rasti dohodka, ni veliko drugega kot statistična regularnost, ki ne more biti omejena zgolj na kapitalistične družbe in vzrok katere v vsakem primeru sploh ni razložen.

V knjigi in intervjujih smo izvedeli, da Karl Marx po Pikettyjevem mnenju ni najustreznejša referenca ali celo ena ustreznih referenc za sodobno ekonomsko razmišljanje o kapitalu, kapitalizmu, rasti in neenakosti. Na vprašanje, ali je to res ali ne, tu ne moremo odgovoriti. Lahko pa rečemo, da ne glede na to, kaj si bralka ali bralec misli o številčnosti in resnosti napak v Marxovem in sodobnem marksističnem razmišljanju o kapitalizmu, to razmišljanje za razliko od Pikettyjevega vsaj *poskuša* zajeti kapitalizem in kapitalistične pojave v njihovi (zgodovinski) specifičnosti. Prelom, ki se je zgodil s prehodom iz predkapitalističnih družb (ki so tudi same pomembno notranje razslojene) v kapitalistične, je v resnici epohalen, zato je zelo smiselno ostro pojmovno razlikovati med bogastvom nasploh in *kapitalistično* obliko bogastva, tj. kapitalom, namesto da oba spojimo v sopomenki.